

Увесь свій вік прожив Херонімо, навчаючи юнаків Лячердів володіти зброєю. Річ ясна: за члена роду вважати себе не міг, але зачислювався „до родини“. І давнім кастилійським звичаєм часто лишавсь у покою при розмовах близьких панів, часами докидав і своє слово.

Дон Фернан поплескав долонею по злотисто-гнідих шкур'яних обгортках „Хроніки“ :

— Істина... не буду говорити про неї. Але ж легенди, Карліто, такі ж вічні, як і вона.

Карльосові очі блиснули з-під темної лінії зрослих брів :

— І такі ж таємничі загадки, що стають зрозумілі занадто пізно! Ліпше б знати... знати наперед свою долю!

Дон Фернан покрутив сивою головою на широкім тарелі руркованого коміра — „фрезу“ :

— Милишся, друже! В тім велике милосердя Боже, що не дано нам бачити майбутнє.

— Але ж питатися не заборонено, — знову покотив із п'яними Херонімів бас. — А тут, з дозволу їхніх милостей, у Бургосі нещодавно об'явилась...

— Напевне знаменита гітана, Херонімо? — мов до дитини усміхнувся де Кастро.

— А саме так: гітана! Звуть Мариленою: Та, дарма, що циганка, — не ворожить за гроші. В біді людям помагає: де знайти згублену річ — вкаже; хтось відсутній — живий, чи мертвий — прочуває. І коли чуває, — дівчина, як дівчина, — але ж впадає в дивний сон. Тоді, хоч і голкою вколи її, — не чує. Води ж свяченої не сахається, навіть у сні Господеві хвалу віддає, й не цурається церкви...

— Хто знає, які здібності має людська „псіхе“? — задумливо промовив учений.

Херонімо ж, опанувавши мову, не спинявся. Таж та бо воріжка — з славного роду — Марії Паділли, тієї, що так зачарувала колись короля дон Педро Справедливого, аж з нею оженився. А ця — не князівна й не принцеса, а звичайна різникова донька. Таж їхні милості дозволять її привести сюди. Кому ж це шкодить?

Дон Карльос знав, що ось-ось мала б повернутися з королівського палацу Беата, бо на зміну їй уже поїхала його наречена — Каталіна, Беатина сестра. Там, при змученій королеві, що й на мить не опускала ложа смертельно-немічного короля дон Феліпе, за чергою змінювались сестри. Чому ж би не стравити час за гаданням?

Незабаром міцна Херонімова рука піднесла заслону з Кордубської цяцькованої шкури й впустила ворожку. З нею прийшов і її батько. Без ляку й плазування, неначе в себе вдома, циган спитав доньку:

— Чи могла б ти, Марилено, доглянути шляхи кабалеро? Чекає на нього якась небезпека, і де?

Гітаніта з гідністю схилила голову:

— Спробую, тату! — й сіла в фотель, що його вже підсунув Херонімо. Простягла до Карльоса повернені догори долонями вузькі руки.

Лячерда не зрозумів і взявся за гаманець. Але циган закрутив головою й знаком сказав покласти руки на Мариленині. Гітана якийсь час майже суворо дивилась у вічі лицареві, потім спустила повіки, глибоко зідхнула й заплющилась. За хвилину дихала рівно й спокійно. Спала. Циган все ще уважно дививсь на доньку й діткнувся до її плеча. Дрібне тремтіння пробігло невеличкою, гнучкою постаттю. Напружилась, витяглась і міцно вгрузла в подушки фотелю.

Дон Фернан і Херонімо присунулись ближче. Карльос споважнів. Чув тепло її долонь, що ніби відібрало йому його власну теплоту, почував квалість, як від втоми. Здавалось, ось-ось засне й сам. Було непріємно, але не вистачало волі, щоб кинути гру.

— В імя Господнє, чи чуєш мене, Марилено? — озвався циган.

— Чую... — най буде благословенне наймення Всемогутнього... Бачу години й довгі дні... Неначе йдуть над головою кабалеро... Чую кроки...

Уста гітаніти ледве ворушились, голос був тихий, цілком безбарвний.

— Що загрожує людині цій? Залізо, отруя, вогонь?... Залізо... Маленькі звірята, як пси... Памятай: втрачене знайдеш аж тоді, коли вважатимеш, що втрачене воно навіки...

І раптом скрикнула шалено:

— О!.. Бє година долі його! Хитнулись терези життя і смерті.. Боже, змилуйся... — й знову шепотіла ледве чутно...

В дверях стояла стривожена Беата. Вся, як цвітуча ніжність, дивно не вязалась вона зо своїм важким двірським одягом. Блискучими очима впялась у Карльоса, що, вгляdivши її, вже зірвався з місця. Але в тій хвилі гітана скрикнула знову:

— Ось... тут!.. Слухайте! Слухайте...

І враз впав над Бургосом, як чорна запона жалоби, похоронний дзвін. За першим покотили хвилями, наростаючи, тужні хори інших. Мідяні голоси з усіх церков приносили Еспанії сумну звістку: король Феліпе І-й достраждав.

Беата й гітана стали навколішки. Чоловіки христились. А за мить Беатин повіз і Карльосів кінь гнали до Бургосу.

*

У великім покої королівського палацу тривало гнітуче, як загроза, мовчання. Мов перетворені на статуї, без руху сиділи в нім дві постаті: королева-вдова, донья Хуана та її сповідник, падре Інніго де Санто Еспіріто. Думки однієї блудили в безкраїх просторах жалю, другий взагалі не помічав світу. Вираз достойного спокою спочивав на безкровнім обличчі королеви, що скамяніла в своїм болю. Відсутній погляд занадто розтулених очей не пізнавав і не бачив нічого.

Нечутно в покій вступив де Сандоваль. Завмер у глибокім поклоні:

— Все готове до подорожі, ваша величносте!

Якийсь час Хуана ще мовчала. Труснула головою й збудилась із задуми:

— Ще щось існує на світі?

— Милостива володарко, — почав другий гранд.

Сухі, великі очі блиснули, мов у гарячці:

— Не володарка... вдова... — і чарівно мельодійний голос — Мадрид звав його „надземним“ — зломився, немов ніжна, скляна голка. Воскова рука торкнулась чола. — А вдові не личить зберігати попередній хід життя, — звучали знову м'які тони низьких струн арфи.

Опритомніла цілком. Говорила вже не зломана горем жінка, а наказувала королева:

— З цілим двором я сама допроваджу тіло дон Феліпе до його батьківщини — Австрії. Вирушимо цієї ночі.

На мовчазний поклін здивованих грандів, що вже наповнили залю, додала:

— По дорозі заїдемо у визначні церкви Іспанії. Помолимось перед чудотворними образами. Прохатимем чуда... чуда, що не може не прийти!..

*

І почалася дивна мандрівка живих із мертвим.

Слабенька, призвичаєна до самовмертвлення королева, не знала втоми. Не бачила перешкод, ні перепон. Скелі й провалля, річки й потоки — скрізь дорога жалібному походіві. Скрізь у кожного чудодійного образу, в кожному Божому храмі просила Хуана чуда: воскресення набальзамованого тіла короля.

*

Зміцнявся холодний подих вітру з гір. Співав зловісно, наганяючи присмерк на червоні, як вогненні язики, шпилі далекої Сієри. Гасив відблиски осіннього заходу, натягаючи м'яку біляву ковдру на долини, що кучерявились сивою імлюю — „callin'у“, яка приходиться на зміну літнім розпаленим дням.

На важкому возі — катафальку коливалась чорно накрита труна. Знервовані безупинним похоронним співом коні пирхають від нагару смолоскипів, свічок і хмар кадильного диму, що всмоктуються в осінню імлю над розпучливо-порожньою, мертвою, як місячна поверхня, пустинею. Згущаються вечірні тіні, гусне в серці нестерпний жаль...

Лячерда, Сандоваль і два ченці відстали від походу. Повільною ходою пустили коней і попустили натягнені повідки своїх думок...

— Ще з дитинства зберігає пам'ять, — згадував дон Карльос, — спомин про один страшний тиждень — „Semana Santa“. Зо всіх церков — процесії. Багато дерев'яних рухливих статуй — „de movimiento“. В шовках і оксамитах ті статуї робили примі-

тивні й трагічно-незграбні та недоцільні рухи... Чи ж сьогодні не робимо тих недоцільних і незграбних рухів в цій процесії ми?

Домініканин-чернець підвів гладко виголену, з вузьким віночком волосся, голову:

— Часто закидали мені в Римі, й не тільки самі ляґки, але й духовні, що ми вдягаємо віру святу в надто людську форму реальних страждань. А як розбудити в людства бажання офірувати Господеві з любови до Нього людські пристрасті?

Офірувати пристрасті... — зідхнув Сандоваль. — Чи ж офіруємо Іх цим безконечним походом, чи ж... може тільки служимо їм?! — Глянув на довгу стьожку повозів та верхівців, що вилась попід горою ховаючи вже свою голову за звислою над дорогою скелею, й зідхнув вдруге: — Справді: страсна седмиця!...

Один по одному тут і там розсвічувались і палахкотіли світла смолоскипів. Блимали свічі в руках ченців при труні, плакали прозорими, восковими слізьми...

„...в день останній землі воскресу його“. — метав звуками між корогвами святими рвучкий вітер.

Вийшли на широку долину. Початок походу вже зупинився. На великих марах спустили на землю труну, а довкола неї порозставляли високі ставники з великими свічками. Розкладали килими, подушки, щоб ставати навколішки, уставляли стільці для дам із почоту. Жіноцтво вийшло з повозів, посходило з коней і неначе табун чорно-білих птахів, втомлених довгим перелетом, оточило домовину.

Мармурово-біле обличчя королеви схилилось над труною. Широкий жалібний одяг перетворював її на перекинену бурею до землі квітку чорної кампанулі. Схилилась ще нижче й аж тоді збагнула, що домовина ще не відчинена. Зробила знак рукою. Як уже ввійшло в звичай на кожній зупині, — шестеро слуг відслонили віко труни, а всі, що були довкола, відійшли „на віддаль людського голосу“.

Донья Хуана незабаром сподівалась знову стати матір'ю. Вірила, що незвичайні вражіння можуть відбитись на вигляді дитини, а все ж таки не могла відірвати очей від обличчя її дон Феліпе, обличчя, що за життя видавалось їй таке єдиногарне, єдино-досконале. Боже, Боже!.. Як страшно видовжився й за життя трохи довгастий ніс, як стемніла шкіра на „світлі її життя“, як zdeформувались бальзамуванням губи — „уста, що так жадібно пили з келиха всіх утіх життя!“ Неначе віком прикриті зсинявленими повіками очі — „очі, що радісно всміхались сонцеві й світу!“ Дивляться тепер кудись всередину... Вони вже не побачуть...

Охоплена жахом порожнечі, що не має дна, Хуана тремтить перед уявною безоднею відвічних таємниць. Ноги вгинаються під нею. Падає обличчям на труну й не голосом, тільки стертою тінню голосу вона кричить:

— Феліпе!.. Ти ще побачиш... Побачиш?

І вухо вловляє в стогоні вітру відповідь-подих холодного трупа:

— По-ба-чу-у-у!...

Хуана тремтить із жаху й радості одночасно. Це за весь той довгий час блукання вперше відізався до неї її небіжчик! Це — вже знак! Він таки оживе. І чудо буде!...

Подвійне коло палаючих восковиць та заслона з кадильного диму відділює від світу королівську пару: труну й вдову. І не знати, що замкнене в тім колі — життя чи смерть?...

І там, де дами з почоту розмістились на подушках і складаних фотелях, чекаючи приходу королеви, — також не реальне життя, тільки маячіння й мука. Пошарпані думки, розшматовані серця... Бліді уста — без слів...

Беата заплущила очі й сперлась чарівною голівкою Музи на рамено Інес де Валькорсаль. Мовчить і та, і друга. Ця змога „мовчати вкупі“ вяже їх. Ні, не тільки це: хоч ніколи й ніхто не промовив те слово, — таж — не таємниця, що Інес не має щастя з чоловіком, а в цій страшній мандрівці може їй ліпше, ніж у власних палацах-в'язниці. А Беата?... Хіба ж не бачить Інес, як все густішим і густішим серпанком жалоби заволокується Беатина ясна молодість? Хіба ж то так собі, з нічого, на її гарному, юному личку все триваліше спочиває вираз „Семиболісної Диви Марії“, — як говорить донья Кляра, маркіза де Алькораз, головна дама — сатмега тајог королеви, що саме підходить до мовчазних приятельок.

Паж приніс із нею новий світильник з оранжево-чадним прапорцем угнутого світла, що від нього на мить зазолотилось біле волосся під вдовиним чепцем „квефом“ камерери. Ласкавий усміх також засвітився відблиском минулої краси на її приязних рисах. За дамою йшов патер Інніго де Санто Еспірито, а з ним — „фрай“ Антонію, предобрий чернець-францісканин. Обидва ніколи ні в чому не погоджувались, однак увесь час шукали один одного. І тому, де білів домініканський одяг падре Інніго, там не могла не бути й попелясто-брунатна францісканська ряса з довгим, нижче мотузяного пояса-„цінгулума“ — каптуром. За ними пажі також несли світильники на високих триногах.

— Не помилялась я, шукаючи обох вас разом, — промовила донья Кляра до Інес і Беати. — Не перешкоджу вашій приятельській конфіденції?

З темряви надходили ще дві постаті: Карльос Лячерда і Сандоваль.

— Приємна нагода, — почала була камерера, сідаючи в фотель, — поки я шукала цих славних дам, що їм сьогодні припадає варту при королеві, аж нагода — кажу — приводить і вас обох, кабалерос...

Маркіза дістала з привязаної до пояса, що нагадував собою вервицю з великих дорогоцінних зерен, торбиночку-омонєру й вийняла з неї маленьку, в золото оправлену, книжечку. — Так, так... Я не помилилась, — підвела очі на Сандовалья: — Вам

доне Кристобалю, припадає головний догляд над вартою табору, а дон-Карльосові — при володарчиному наметі.

— Не нагода була, маркізо, що ми — тут: йти за маркізою де Алькораз, тож те саме, що йти за голосом обовязку, — відповів, уклонившись Сандоваль.

Очі Інеси блиснули тьмяним сяйвом: як мила була стримана мова лицаря.

— Я зранку чекав наказу маркізи, — коротко промовив дон Карльос.

Беата нижче спустила голову. Обличчя її трохи зблідло: відчула, що ті слова сказані для неї.

— Ах, — ніби сама для себе зідхнула маркіза, — чекаємо... всі чекаємо... А обовязок... Часами здається, що я вже не визнаюсь, — де він?!

Беата стривожено підвела очі, а в них стрибали хисткі вогники світилень. Повела поглядом по засмученому обличчі маркізи й затрималась на очах Лячерди. На хвильку той витримав любий погляд, потім спокійно, але твердо зробив рух повіками, немов, не хитаючи головою, сказав ними:

— Так!

Беата знову нагнула голову й сховала очі.

— Хм... чекання й обовязки... Щодо молитов за воскресення померлого й набальшованого короля нашого, — озвався фрай Антоніо, — то справді: тяжко зрозуміти...

Виголена голова патера Інніго різко обернулась на жилавій шиї:

— А... Коли б та віра, хоч як зерно гірчиці... — очі його розсвітились, немов хтось зсередини роздмухав тільки пригашений, але ніколи не гаснучий у них вогник.

Францісканин не дав закінчити. Підвів руки, немов обороняючись:

— Отче! Отче!... Таж мусить бути віра й міра!

— Ні, віра — без міри! Бо ж — поможи мені Боже! — коли для віри є межі, тоді це — не віра, а спокушування Господа! Безмежна віра приводить до здійснення найнеймовірнішого!

Знову німим поглядом вперлась Беата в очі Лячерди. І ще раз Карльосові повіки відповіли їй впевнено:

— Так!

— Отче, — враз почав дискусію францісканин, — таж: тіло бальшоване! Ну, хай оживе серце, що перестало битись, але ж ще — в грудях... А вийняте з грудей... Мені це сюди не вміщується, — торкнувся рукою чола.

Домініканин простяг руку до Антонієвих грудей:

— Бо ж серце, а не розум приймає віру. Тридневний труп Лазаря...

— Таж по слову Христовому! Не по молитві ж людській!..

— Як? — запалився патер Інніго. Таж ваш патрон воскресив мертвих!.. Ще за життя, не канонізований Св. Церквою!

— Так, отче! То ж святий! Великий Святий! Але ж нам — грішним...

Інній вступив спокійний і певний погляд в огонь світильника:

— А хто ж, отче, велить нам бути грішними?... — І повернувшись до присутніх, лагідно, як у буденній розмові, продовжував: — З привілеями града треба народитись: вчений ступінь, як і славу, як і все в світі — треба здобути, пройшовши всякі зовнішні перешкоди й формальності. А святим може і сміє бути кожен: і вчений, і пастух. Ні патентів, ні титулів на святість не треба, тільки милости Божої та доброї волі. А та щира й добра воля повертає й милість Божу.

— Як просто це у вас, падре, — притишеним голосом промовив у задумі Сандоваль.

— Божі речі, князю, завжди прості. То людські заплутані, болючі й тяжкі. Тяжкі, щоб виконати, щоб зрозуміти, — й задивився в темну далечінь.

Беатині повіки затремтіли, як крильця зловленого метелика. Але метелик не злетів: повіки не піднеслись.

Звук мисливського рога розтяв тишу: сповіщав, що володарка на хвилю повернулася до світу живих. Почот має зібратись до вечері...

*

...„Не спить Той, Хто опікується тобою“.. — стелиться нічним повітрям впертий, монотонний спів псалмів на всеночнім чуванні ченців біля домовини. Полумя свічок і світлень тихим шелестом і потріскуванням супроводить меланхолійну мелодію. Тільки часом дзенькіт кадила чи брязкіт срібного свічника урветься в сумний спів короткою дзвінкою ноткою, ніби увільнена з тіла душа розриває останні пута землі. Вогні круглою раною кривавляться в соковитій п'яній й тчуть світляний бальдахим над труною короля. Далеко під Сієрою жалібним килимом лягає чорна тінь. Залиті примерклим в імлі місячним світлом рівнини видаються мертвими луками, засипаними снігом. На тих сріблясто-білявих просторах видко ген-ген, аж до чорної смуги лісу попід горами.

Найближче до труни перше коло сторожі достойно й пильно тримає свою варту. Не охорону творить, а останню пошану віддає володареві. В найдалшому ж колі, що замикає весь табор, сидять біля ватер. Нудяться. Якої ж небезпеки сподіватись мертвому королеві серед спокійної країни власного королівства?.. Ніяково грати в кості так близько від володаря, хоч і мертвого. І підпігає солодка мрія наймленого швайцарця:

— Ех, аквіти б кухличок!.. Від цього безнастанного скиглення, і вдень і вночі — продовжує чужинець, — аж думки ковтунами — як куделя!..

— А в тебе їх так багато, думок тобто? — глузливо кидає кондот'єр-генуєнець.

— Аї, hombre, — на доuku вистачить!

— Хоч би хтось розповів щось, плює з досадою вбік старий

вояк. — Правду кажуть тутешні люди: „Як нема дівчат, ні вина, то найліпша річ — казка“.

Привабне слово — „казка“ — відгук маврської спадщини притягає ближче до ватри людей. Та й не сама нудьга; від Сієри тягне холодком, як з відчиненого льоху.

— Говори, Пепо, el artillero!

— Але... Що — я?! Он Санчо Кривий... Той бував у бувальцях!

— Стривай, іде старий Херонімо! Той, братця, стільки знає, що хоч єпископом Севільським його настанови!.. Вуйку!..

— Єпископом? Хіба ж він тобі панотець?

— А ти ж, потятко, звідки, що не знаєш, як у Севіллі був за єпископа репаній чабан?

— Тю-тю!.. Та не бреши!

— Не бреши! Ну, так, слухай!.. — Оповідач зсуває бриля на потилицю. — Колись, може ще наші бабуні й у колисках не кувікали — був у нашому ж таки селі, — в Арагоні, — один падре. Не мудрий, і не... той, не добрий, і не злий, тільки, що товстий, як бочівочка з-під вина... Звичайний син Адамів. І вівся він чомусь у громадського чабана. Як де вглядить вівчаря, то враз до нього й чіпляється.

— Дивлюсь, — каже, — на тебе, hombre, й не розумію: чого ти такий дурний? Таки ж справді, — змилуйся над тобою Господь! — не розумніший ти за свої вівці!

А чабан — нічого.

— Е, — колись таки обізветься, — лишть, падре! Без глупоти й мудрости не було б видко. Радійте, що я тут, коло вас. Може й вам ще здамся.

Отож, сталось: чи з війни, чи може з ловів заблукав до нашого села таж не хто інший, як сам король. А було це на самісенький Великдень!.. Звісно, у вбогому селі — де подорожній заночує? Та ще й хто: король? — До парохів! А треба вам, братіки, знать, що той король страх — як не любив товстих та череватих духовних. Тож і спротивився йому наш парох саме за кругле черевце.

— Ти мабуть, чоловіче, живеш, щоб Їсти, а не Їси, щоб жити! — подумав собі король та й вирішив, що підведе товстого парохів під сам монастир: на каяття та на покуту запроторить! От, і каже: — „Падре, — мовляв так і так, — загадаю я тобі три загадки, а ти, якщо до Вознесення відгадаєш, — будеш мені Севільським єпископом. А ні — то поїдеш до монастиря й там аж до смерти мудрости набіратимешся. Питання ж тобі — говорить, даю ось такі: Яку має ціну король? Скільки часу треба на подорож довкола світу, а третє: Коли ти мені відповідатимеш, — про що я думатиму й помилятимусь?“

Прийшов ясний ранок. Король поснідав, на коня, та й — тільки й бачили! Ну, а парохів світлий Великдень — чорніший за чорну ніч, і сам, як ніч ходить! Аж тут — гульк: іде чабан. Та:

— Слава Йсу... Христос воскрес!

— Навіки... Воїстину!

— Чи ж це ви, падре, на Святих Великодніх сумуєте, мов у Велику Пятницю?

Забув парох, що чабан — йолоп: — „Так і так“ — каже. І все чабанові по чистій правді й розповів.

А вівчар вислухав — та в сміх!

— Ги-ги! Тільки й усьго?! Та, не майте, каже, панотченьку, клопоту: на ці питання і я комубудь відповім!

— Невжеж?

— Авжеж! Ви тільки до Вознесення постіть та схудніть, а потім позичите мені своєї реверенди. То я за вас і піду до короля.

— Ти — говоришь — до короля?... Схаменися йолопе! Таж ти мені тільки сорому наробиш!

А чабан:

— Та що там, сором?! Хіба ж ви мало, падре, мене перед людьми соромили? Та й нічого! А отже, на хлібі та на воді в манстирі вам гірше буде!

Ну, гадає падре, най же на нього першого королівський гнів впаде. І отож, як надійшло Святе Вознесення, чабан — у реверенду та мах-мах! — і до короля. А там і принци, й князівні, й лицарі, і вчені, й купці, й отці. Повно!..

— Ой, Боже! Я б так ізлякався! — раптово вирвався із гурту щирий молодий голос.

— А цить!.. Мовчи! — гукнуло на нього кілька зацікавлених. Кажі далі!

— Таж кажу!.. Звичайно, наш чабан — не з таких: не злякався! Він бє при отарі в горах і не такі дива бачив!..

— Ну, що? — питає король.

— А чабан чемно привітався та й викладає:

— Ціна ваша, королю, двадцять дев'ять срібняків!

— Тю, на тебе, каже король, це якісь дурні, попе, жарти!

— Добрі жарти! — відказує вівчар, — поміркуйте но: коли ж за самого Господа нашого невір'на жидова тільки тридцять срібняків дала, то хто ж себе може з Божим Сином рівняти? Таки ж і ваша величність, хоч на один срібнячок, а все ж дешевша?

Подумав король, помислив:

— Правда, говорить, — таки... Ніби воно так справді видається.

— Ну, а подорож довкола світу, — продовжує чабан, — могли б ви, королю, зробити за одну добу, коли б замість коня, та сіли на сонце.

Усміхнувся король. Сподобалась йому чабанова мова. „Видко сам собі міркує, — шанують мене підданці, коли й на сонце, замість на коня, радніше посадили б“. Ну, — каже, далі, що? Про віщо я в цій хвилі міркую та й помиляюся?

Тут вже засміявся чабан:

— А про те, — каже — ніби я — парох з нашого се...

Тихий посвист перервав мову оповідача. Вояки зірвались з місць. На крейдяно-білявій рівнині лук химерно посувалася до табору темна цятка. Спинялась і раптово починала робити кола на однім місці. Потім знову мчала, просто, як стріла.

— Людина?... Втікач із вязниць, що по тортурах не може на двох і совається на всіх чотирьох?...

Частина вояків повернулась до оповідача: на одну істоту вистачить і передових вартівців.

— Ну, так як же той чабан?..

Тим часом, той, що біг, ніби чарував. Тепер уже було видно, що це не людина, але ж не можна впізнати в імлістім серпанку місячного, зтягнуеного хмарами, світла, що то була за тварина? Вартові спочатку чекали з цікавістю. Таж незрозумілі рухи нефоремної тварини, що її величезна голова сиділа немов без шиї просто на кадовбі, засівала в душах забобонну тривогу.

— Якийсь вовкулака, Господи, захисти нас!, — прошепотів хтось і перехристився.

Самі накликали нечистого! — підтримав першого другий голос. — Тиняємось із мертвим тілом християнським... Мати Альмуденська!..

А потвора вже наблизилась до табору. Виглядала мов велетенський вовк, що згубив якусь річ і поспішно шукає її в рудій траві, крутячись на одному місці, як дзига. Палаюча головня з багаття полетіла в звіря. Таж він, ніби не зауважив її, зробив зигзаг і побіг просто на варту. Досі спокійні коні, раптово схарапудились, захропли. Кілька псів протяжно завили й, наїжившись, порачкували за спини людей. А там вже прокидався панічний жах.

— Cuernos de Satanos!.. Навіть перед князем пекла не відступить Педро з Орвіето! — викрикнув молодий аркебузієр і вискочив уперед до потвори. Таж в ту мить впав, збитий із ніг. Звір скочив на вояка, прудко підімняв під себе і, на бігу не спиняючись, вирвав з воякового обличчя шмат тіла. Проспівало кілька стріл, блиснули списи та варта вгнулась і „пекельна потвора“ без перешкод гнала табором: просто до катафальку, на вінець вогнів, що був довкола. Але метка рука таки влучила палаючим патином, як бика на аренах „вогненною бандеріллю“, в стегно потвори. Вовна на звірі заграла вогненними кучерями. І може від того ще більший жах біг поперед звіря, відтулював йому широкий шлях. Зненацька потвора зробила кілька менших кіл і замість до труни, — погнала на горбок, до намету королеви.

*

Ніжно, як любу дитину, прикривала щільніше королеву Інес. Беата розпустила срібні шнури, що підтримували складаний baldachin над ліжком Хуани, й тихо зтягла довкола ліжка чорні запони. Убога коронована вдова сьогодні заснула раніше й спокійніше: до неї бо озвався з труни дон Феліпе!..

Інес вийняла з омонєри перлові чотки й сіла на долішній сходинці піднесеного вище королівського ложа. Беата вийшла до передньої частини намету, відділеної двома важкими килимами. Тут також стояло ложе, прикрите тканинами й велетенською ведмежою шкурою. Було приготоване для дами-вартівниці. Чергуючись із товаришкою, обидві могли частину ночі дрімати. Біля ліжка, під великою олійною лампою та шпаристим глиняним жбаном, що зберігав холодну воду, стояла ціла аптека. Трояндова вода — на безсоння, вивари з вербової кори на пропасницю, левандова вода проти — млости, „скорпіоновий олійок“, масть із білих лілей. На другому столику лежали різні розпочаті вишиванки й кілька книжок.

Беата взяла том поем Альфонса X-го, що були написані провансальською мовою. Знала ту мову трубадурів та amatorів літератури. Розкрила книжку, але не читала. Всією істотою впринула в тишу, як в сонну глибіню моря. За хвилю почула, як невидимий шашіль точив різьблену ніжку маленького столика з писальним приладдям. Чомусь майнула думка: може саме за цим столиком цей „перший поет Еспанії король-філософ писав свої поеми“?.. — але ж ту мирну думку враз забила безпідставна тривога. Прислухалась знов і вчула, що за наметом, в сухій траві тихо шустять розмірені кроки все тією ж короткою дорогою: вперед і назад, вперед і назад. Не мали відваги наблизитись, не мали сили відійти. Беата не бачила, хто ходить. Але відгук тих кроків відбивався в її серці, й з тисячі ходців воно непомильно пізнало б по них Карльоса Лячерду..

Чи ж він оберігає спокій володарки? Чи на неї, Беату, чекає лицар? І чи втече вона коли від нього?.. Таж зрештою, чи таки мусить вона тікати від нього? Най прийде, що має прийти!.. І раптово всю душу залило сяйво й палюче тепло. Радісним, безжурним жайворонком заграла надія й співала весняну пісню:

...„Огорнула мене твоя тінь,
І стали ми в ній душею одною“..

Має вона й далі дурити себе?... Таж кохає вона тільки одного Карльоса, без огляду ні на що! Хай це кохання — не досяжне, таж тим воно ще дорожче!..

Простягла руки в напрямі до кресів і ніби вхопила ними страшну згадку. Згадала свою прабабуню, Інес де Кастро, також „зеленооку“, як і вона, Беата. Казки про неї складають, пісень співають... „Зеленоока Галега“ — звуть її рибалки й ослярі.. І всі знають — дівчатка й старі бабки — історію її кохання та її ганьби.. По смерті доньї Констанци, португальської інфанти, вийшла Інес за свого кума, інфанта дон Педро.. І страшною смертю заплатила за свій грішний шлюб. Не сама заплатила, й на рід стягла прокляття: бути де Кастро — це означає бажати того, на що сягати не вільно!..

Заметушилась між запонами, відрухово вхопила плащ і, як

кидаються з берега в річку, пірнула з намету в ніч. І це та ніч, де вона шукала рятунку, ніч, що обнімає її? Це вона, та ніч, схилившись над нею, заглядає Беаті у вічі очима-зорями?... Зникла дійсність... Але ж не було це й у сні чи в мрії: Карльосові уста припали до Беатиних ручок, цілували їх ще й ще, без ліку й без міри. Безсило схилилась нижче й нижче, поки не зустріла в присмерку Карльосових уст. І згасла, мов зоря на світанку, тривога; вмовкли болі серця; втихла боротьба. Який спокійний довкола океан радості й сліпучого саява! Ах, тільки б — смерть! Щоб ось тут, враз обірвалась за брамою кохання нитка життя!... Все ж так просто і так ясно! Тільки так і повинно бути, — бо ж там, там починається нескінчима вічна радість...

Вигуки, пошви, виття псів і брязкіт зброї, звиті клубками вогні, — а поперед усього вогняна куля летіла просто на них, до намету.

І вже кара?... Вже кличе її пекло?... За одну тільки мить надії?

Беата вирвалась з Карльосових обіймів. На себе, тільки на саму себе готова прийняти вона всю кару, всі муки, вічну смерть у пеклі.. Зробила крок назустріч вогненному звірю, що шалено закрутився перед нею на однім місці в жахливому пекельному танку...

Душу дон Карльоса залили вогні різних сплутаних думок. Як у хвилину смерті, майнуло: лицарська честь... образ нелюбої нареченої... розшматована вогненною потворою Беата.. перемога сатани.. Боже!..

Вирвав із піхви шпаду. Була це та — щаслива, благословенна: ще з хрестоносних походів в рукоять вправлено частину правдивого Голготського хреста... Немовби навмисне подав йому — при відході на варту — Херонімо саме цю шпаду... Ще мигнуло в думці: „Не моєю силою... твоєю, Архангеле Божий!.. — І в час стрибнув перед Беату. Як при бої з биком тореро, — підніс шпаду й тягарем усього тіла натис.. Осмалений звір, пригнутий до землі, лежав у його ніг...

Гамір і метушня гожили, як хвилі прибою... Але завмирили біля володарчиного намету... Лячерда нічого не чув і не бачив довкола. Гнітучий сум і смертельна втома охопили його. Сморід смаленого вовчого мяса викликав незносиму фізичну огиду... А думки, мов по ковалу молотками, дзвонили в скроні: чей же так забє він і найліпше, що виросло в його душі? Бо ж — „коли око твоє чи правиця твоя спокушає тебе, — вирви їх і відкинь від себе“...

І раптово охолов. Оглянувся довкола: серед тих, що вітали його, Беати не було...

Доня Хуана затурбувалась у сні. Маячила.

— Пам'ятаєш, мій Феліпе?... Той день.. Хмари над морем... Але дарма, що випили вони його до дна, — вони принесли і спрагу, й посуху. І на серце мені лягли цілою вагою своєю... Чом бо не дали мене до монастиря? Чом? Я ж була готова...

А ці розпечені до біла хмари! Вони, як смерть твоя, — вони нищать усі мої пляни. А час летить скоками Титана і топче... все... все...

Застогнала, як поранена.

Схилена над нею мовчазна Інес вчула близько біля намета метушню й крики. Рух, що ним перед хвилику хотіла збудити королеву, щоб перервати її змору, — завмер.

— Ступаючи по тернях, йшла я, Luz de mi alma*, — маючи далі Хуана. — І коли б же не ті брами... Ах, брами!... Скільки їх в житті? І всі, всі — замкнені...

Голос стихав. Заспокоювалась. І за наметом затихала метушня. Таж, коли стало цілком тихо, королева розплющила очі й спинила погляд на Беаті, що стояла біля заслони в ліжницю.

— Яка ти втомлена, бідна Беато! — промовила донья Хуана ласкаво, ніби продовжувала почату розмову. — Відпочинь, дитино. — Підвела руки до високого чола: — Щось таке сумне снилось мені... Забула!... Затісне моє серце... І так темно в ньому, так темно... — договорила в півсні.

Інес обтерла скроні левандовою водою. Королева заплющила очі. Дрімала знову.

— Що сталося? — пошепки запитала подругу Інес.

Глянула й злякалась: така, до непізнання змінена, стояла перед нею Беата, з рисами загостреними, неначе в мерця. „Чей же не встав справді з гробу дон Феліпе?“ — мигнуло в думці підсвідомо, й серце захололо перед жахом чуда. Але знов опритомніла Хуана:

— Вже близько потіхи, — промовила цілком певно й спокійно. — Беато, і ти ж це чуєш! Я знаю: саме ти мені скажеш, коли вона прийде... Іди ж, відпочинь, бідна...

Беата схилилась до королеви. Ні! Це не була для неї королева, була це така вбога, нещасна, близька й рідна сестра! О, як ближча й рідніша за Каталіну! І ця ж, як і сама Беата, гине від муки кохання. І її, як і Беатине, життя розбите... Обняла Хуану, як подругу. Хотіла сказати так багато ніжного, доброго. Але слова не йшли. Ворушила й ворушила губами, чула як тремтять вони, — але звуків не було.

Донья Хуана припала головою до Беатиних грудей і вперше по смерті дон Феліпе розплакалась... Але прокинулась королева надиво спокійна. Навіть усміхнулась до присутніх, коли одягали її дами. При Службі Божій підійшла до Божого Столу, а за нею дами. Однак Беата не рушилась, занурена в глибоку молитву.

Тричі того ранку підходила вона до сповіди, але ж марно прислухався патер Інніго: ні слово не злетіло з її уст. Тільки сльози заливали прекрасне личко, як літня злива вікно.

— Заспокійся, доню: прийдеш завтра, як пошле Господь мир у твою душу...

Але ні завтра, ні пізніш не прийшла Беата до сповіди й ні-

* Світло душі моєї.

хто не знав, чи зійшов мир в її душу. Двір захвилювала трагічна новина: красуня Беата де Кастро, злякана скаженим вовком, втратила дар слова. Беата де Кастро стала Беатою Німою! Зідхали. Жаліли. Плакали. Одна тільки донья Хуана радісно дивилась на Беатине нещастя.

— Нема в цьому біди, бо це — знак на хвалу Богу. Беата заговорить, як прийде час. Вона скаже нам, коли оживе король!.. Тепер нема найменших сумнівів.

Францісканин патер Антоніо підводив очі до неба:

— *Senor, dad ya luz!* — Господи, пошли нам світло! Верни їй світло розуму!..

І в таборі все частіш пролітало ледве вловиме, як зідхавня, як маленький метеличок, коротке, з чотирьох тільки літер, страшне слово „*Losa*“ („безумна“). Здавалось, тільки трьох на цілий табір не зворушував „безнадійний“ стан божевілля володарки — патера Інніго, Беату й дон Корльоса Лячерду.

*

Три добі мучився могутній юнак Педро — аркебузієр. Виврана щока, що відслонила зуби в обох щелепах, завдавала йому страшні муки: рана свербіла й пекла справжнім „пекельним вогнем“. Педро рвався й зривав повязки, ридав і вив, міцно прив'язаний до носилок, що були для ранених. На третій день вкусив доглядача, брата францісканина, що необачно наблизився до хворого з питвом. Жадні ліки не втишували шалености, й духовник прийшов із екзорцизмами, — „страшними молитвами“.

У хворого налились кровю мученицькі очі, повязка сповзла з рани й піна, як у зміленого коня, наповняла жахливу діру в обличчі. Коли ж його погляд впав на блискучий золочений хрест патера й коли священник бризнув до немічного свяченою водою, — Педро, мов мечем надрізав верхні мотузи, кинувся обличчям на казанок зо свяченою водою й вгризся в металеві зуби так, що закляк на ньому й більш до тьми не прийшов.

— Диявол увійшов у Педро! — була загальна, нерушима думка табору, хоч лікар астурієць стократно розповідав уже про те, що в рідних його горах така смерть часта; так вмирають покусані скаженими вовками... Люди годились, однак додавали; — Але в Педро ввійшов нечистий!

Вигризену рану доглядачеві — „фрайові“ вже тричі — на честь Св. Тройці — припалювали до білого гарту розпеченим мечем.

*

Змінила „подія з вовком“ і Карльоса Лячерду. Він кілька днів не виходив із намету. До всього байдужий і задуманий дігнав похід, довго радився з патером Інніго й попрохав у королеви дозволу відїхати до Бургосу. А по його відїзді домініканин прийшов відвідати німу. Здавна знав бо родину де Кастро й обох дівчат любив, як вуйко небіжок: ніби вчора бачив їх

